

OCENE
RECENSIONI
REVIEWS

Jože Pirjevec: "TRST JE NAŠ!". BOJ SLOVENCEV ZA MORJE (1848–1954). Ljubljana, Nova revija, Zbirka Korenine, 2007, 542 str., ilustr.

Med mesti, ki jih pogosto izpostavljam v razpravah o tradicionalni slovenski pomorski usmerjenosti, zavzema Trst nedvomno ključno vlogo. Nedavno je del italijanske politične javnosti razburil film, ki si je naslov izposodil po starem geslu slovenskih narodnjakov na Primorskem: "Trst je naš!" Akademik prof. dr. Jože Pirjevec velja nedvomno za glavnega poznavalca tržaškega vprašanja, ki mu je posvetil tudi pomemben del svojega ustvarjalnega opusa. Že leta 1984 je izdal prvo temeljno monografijo na to temo, ki govori o reševanju "tržaškega vozla" po drugi svetovni vojni. Po več kot dveh desetletjih dodatnih raziskav v številnih arhivih od Združenih držav Amerike in Velike Britanije do Italije in Slovenije pa je pri *Založbi Nova revija* izdal obširno študijo, ki obsega dolgo obdobje od oblikovanja programa *Zedinjene Slovenije* leta 1848 pa vse do sprejema *Londonskega memoranduma* leta 1954. Pirjevčeva monografija še zdaleč ni zgolj pregled razvoja tržaškega vprašanja, ampak je tudi pravi vrelec različnih tez, ki so v skladu z avtorjevo tradicijo pogosto inovativne do te mere, da nas vedno znova silijo k dodatnemu razmišljanju o obravnavani temi.

Izhodiščna teza je, da je bil Trst že v času habsburške monarhije za slovensko politiko izjemnega strateškega pomena, saj je na predvečer prve svetovne vojne v njem živelo več Slovencev kot v Ljubljani. V svoj program ga je v času "marčne revolucije" uvrstil že Matija Majar Ziljski, nato pa je postal obvezen del programskih govorov vseh ključnih slovenskih politikov. Kot lahko preberemo v Pirjevčevi študiji, je ob koncu poslovnega leta 1913 italijanski kapital v Trstu le za 9 odstotkov presegal slovenskega, hrvaškega in češkega. Poleg tega je bilo kar 88 odstotkov vse zemljiške posesti na Tržaškem v slovenskih rokah. Nič čudnega, da je v začetku 20. stoletja del slovenskih intelektualcev zagovarjal ustanovitev slovenske univerze v Trstu.

O takratnem pomenu Trsta za Slovence priča tudi delovanje Ivana Nabergoja in Otokarja Rybača, slovenskih tržaških poslancev v dunajskem parlamentu. Nabergoj se je v začetku devetdesetih let 19. stoletja pri obrambi narodnih pravic primorskih Slovencev celo zapletel v besedni spopad s hrvaškimi pravaši. Obtožil jih je, da želijo Trst in Goriško podrediti hrvaški upravi. Menil je, da je naloga slovenskih poslancev prizadevanje za uresničitev programa *Zedinjene Slovenije*, ne pa obramba hrvaškega državnega prava. Rybač je leta 1913 v dunajskem parlamentu takole označil pomen Trsta za slo-

venstvo: "Samo Trst nam more dati slavo in moč. V boju za Trst bomo sledili našim koristim in koristim vseh slovenskih narodov". Rybač je bil izvoljen v parlament na podlagi državnozborske volilne reforme leta 1906/1907, ki je po besedah Vasilija Melika izrisala svojevrstno podobo *Zedinjene Slovenije*. Med drugim je določila tudi poseben slovenski državnozborski mandat na severu Istre, na kar pa v aktualnih razmejitvenih razpravah nihče več ne opozarja.

Pariška mirovna konferenca je po koncu prve svetovne vojne čez noč odpihnila sanje primorskih Slovencev o vključitvi v jugoslovansko državo. A kljub fašističnemu terorju je narodna zavest Primorcev ostala zgodovinski zgled, čemur Pirjevec posveča posebno poglavje. V njem opozarja na protifašistične aktivnosti slovenskih rodoljubov, hkrati pa podrobno analizira tudi mednarodne okoliščine postrapalske dobe, ki so vplivale na njihova dejanja. Kot ključni osebnosti sta izstopala Josip Vilfan in Engelbert Besednjak, ki sta poskušala v okvirih za Slovence krivičnega versajskega sistema ohraniti upanje na prihodnost.

Vihar druge svetovne vojne, ki ga Pirjevec na podlagi svojih raziskav v britanskih, ameriških in italijanskih

J o ž e P i r j e v e c
» T R S T J E N A Š ! «
BOJ SLOVENCEV ZA MORJE (1848–1954)

arhivih podrobno opiše, je vzbudil tudi novo upanje za primorske Slovence. Kapitulacija Italije ga je še okrepila, čeprav diplomatski signali iz prestolnic anglo-ameriških prestolnic glede pripadnosti Trsta niso bili ravno ohrabrujoči. Pirjevec v svoji knjigi z izjemnim občutkom za detajl opiše vse pomembnejše koncepte o mednarodnih dimenzijah tržaškega vprašanja, od diplomatskih salonov v Londonu, Washingtonu in Moskvi do publicistične propagande slovenskih politikov v emigraciji, kot je bil na primer vsestransko aktivni Ivan Marija Čok.

Z zmagami Titovih čet so se povečali tudi apetiti slovenskih politikov. Ko so 1. maja 1945 partizani vkorakali v Trst in za las prehiteli anglo-ameriške zaveznike, je nekdanji kraljevi poslanik v Buenos Airesu in Ottawi Izidor Cankar v pismu soprogi Niči zapisal: "Nocoj me je zbudilo grmenje topov – Gorica, Trst, Tržič so naši, držimo fronto na Soči. Samo to je važno, vse drugo ni. Sen mojega življenja se izpolnjuje, smisel je dobilo to bedno slovensko življenje. V resnici bi rajši ležal nag pred svojo malo hišo ob morju blizu Trsta, kot sedel v fraku pri diplomatski večerji". A tudi diplomacija nove Jugoslavije v boju za Trst ni bila uspešna. Velika kvaliteta Pirjevčeve knjige ni samo predstavitev Titovih osebnih pogledov na tržaški problem (o čemer bo avtor verjetno še več zapisal v novi biografiji tega državnika, ki je v pripravi), ampak tudi doslej najbolj podrobna ocena diplomatskih aktivnosti Edvarda Kardelja in Aleša Beblerja v luči pariške mirovne konference leta 1946.

Ob ohlajevanju odnosov z anglo-ameriškiimi zavezniki in posledično vse bolj očitnem igranju na sovjetsko karto je Trst močno presegel okvire zgolj še enega bilateralnega razmejitvenega vprašanja. Pirjevec je tudi s citatom Edvarda Kocbeka podkrepil tezo, da je bila povezava Trsta s slovenskim zaledjem v predhladnovojnem kontekstu "eminentno evropsko vprašanje in je kot tako vzvišeno nad italijanskim iredentizmom, pa tudi nad jugoslovanskim patriotizmom, še posebej v obliki komunističnega režima".

Ko je Jugoslavija izgubila možnost priključitve Trsta, je postal slovensko okno v svet Koper. Leta 1957 je bila ustanovljena Luka Koper, ki se je v naslednjih desetletjih razvila v ključno pristanišče na severnem Jadranu. V aktualnih razpravah o potrebi po ohranitvi slovenskega ozemeljskega stika z mednarodnimi vodami se kot ključni argument omenja prav prihodnost Luke Koper. Dejstvo je, da je prav po njeni zaslugi slovensko gospodarstvo že v času komunistične Jugoslavije ohranilo mednarodne razsežnosti. Kot ugotavlja Pirjevec, si je Slovenija s tem zagotovila večjo politično in gospodarsko avtonomijo nasproti Beogradu, kar je gotovo vplivalo na slovensko osamosvojiteljsko zavest ob razpadanju komunistične Jugoslavije. Tako je ključno in tudi danes še kako aktualno sporočilo Pirjevčeve knjige, da so tako stoletni boj za Trst kot prizadevanja za nadaljnjo rast Kopra (ki ga je Jugoslavija dobila kot kompenzacijo za tržaški neuspeh) neločljivo povezani ne samo s sloven-

sko pomorsko identiteto, ampak tudi s slovensko državnostjo nasploh. Pa četudi je Trst ostal "njihov".

Andrej Rahten

Patrizia Battilani: VACANZE DI POCHI, VACANZE DI TUTTI. L'EVOLUZIONE DEL TURISMO EUROPEO.

Bologna, Società editrice il Mulino, 2009, 412 str.

Avtorica tretje izdaje knjige *Vacanze di pochi, vacanze di tutti. L'evoluzione del turismo europeo* (Počitnice redkih, počitnice vseh. Razvoj evropskega turizma), ki je prvič izšla pri založbi Il Mulino leta 1998, v poglobljeni obliki leta 2001, pri isti založbi pa je ponovno izšla leta 2009, predava gospodarsko zgodovino turizma na sedežu bolonjske univerze v Riminiju (Ekonomska fakulteta) in je avtorica številnih študij z omejenega področja. Knjiga, ki je kronološko in tematsko razdeljena na osem poglavij, predstavlja pregled in sintezo razvoja pojava turizma v Evropi, s posebnim pogledom na njegov razvoj v Italiji. Vendar se avtorica ob upoštevanju različnih oblik turizma, zlasti modernih, iz evropskega prostora obrne tudi v Ameriko, ki je začetnica novega trenda, in sicer turizma v naravnih parkih. Pri tem bi na Slovenskem (še v okviru Avstro-Ogrske) v povezavi z odkrivanjem turističnih destinacij v naravi lahko govorili še o eni vrsti turizma, ki ga sicer ne omenja, saj gre za specifiko tega območja, to je obiskovanje jam in drugih naravnih kraških pojavov, ki se pojavlja pred modernim turizmom industrijske revolucije in po njej, ko z lažjim in hitrejšim dostopom do prevoza dobi nove, množičnejše dimenzije. Z masifikacijo turizma v 20. stoletju pa se z vidika turistične privlačnosti Battilanijeva obrne tudi na razvoj t. i. dežel v razvoju (Afrika, Sejšeli, Maldivi, Daljni vzhod).

Pričujoča raziskava o zgodovini turizma se osredinja na analizo tega fenomena z metodološkim pristopom ekonomske zgodovine, ki je vsaj do druge polovice 20. stoletja le-temu tako v evropskem kot tudi v slovenskem zgodovinopisju posvetila manj pozornosti. Nova, poglobljena izdaja, v uvodnem poglavju odpira nekatera teoretična vprašanja o turizmu in gospodarskem razvoju ter dejavnikih, ki vplivajo na turistično dejavnost in napredek. V prvem delu se posveča analizi dejavnikov, ki so vplivali na povpraševanje po storitvah v turizmu skozi čas, in sicer s postopnim večanjem dohodka in možnostjo razpolaganja s prostim časom. Drugo podpoglavje obravnava ponudbo turističnih storitev na trgu, z analizo prispevka s strani države in lokalnih ustanov oziroma njihovo vlogo pri uspešnem razvoju turističnih krajev. Avtorica na podlagi predstavitve življenjskega cikla turističnega kraja (ki ga je vpeljal Butler) preverja interakcijo med povpraševanjem in ponudbo v različnih fazah razvoja turistične destinacije. Pri tem izpostavi transformacijo dveh izmed najbolj uspešnih turističnih krajev, Batha